

До спеціалізованої вченої ради
Д 26.007.03 Національної академії
внутрішніх справ,
03035, м. Київ-ДСП,
пл. Солом'янська, 1

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора Цехана Дмитра Миколайовича на дисертаційне дослідження Каланчі Інги Георгіївни, на тему: «Докази електронної форми у кримінальному процесі України: теорія та практика», поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Актуальність теми дослідження. Тема дисертаційного дослідження І. Г. Каланчі є вкрай актуальною та вчасною. Стрімка цифровізація суспільних відносин, проникнення інформаційно-комунікаційних технологій у всі сфери життя та формування цифрового середовища як нового простору соціальної взаємодії докорінно змінюють зміст і механізми функціонування окремих структурних елементів кримінального провадження. Кримінальний процес України перебуває в активній фазі трансформації від традиційної документально-паперової моделі до діджитал-орієнтованої процесуальної платформи, у якій значна частина доказової інформації, процесуальних дій та комунікацій реалізуються у віртуальному середовищі. У цих умовах електронний сегмент стає невід'ємним елементом функціонування кримінальної юстиції, визначаючи ефективність, оперативність і доказову спроможність діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду.

Електронні носії інформації, комп'ютерні дані, мережеві журнали, метадані, контент хмарних сервісів, цифрові сліди користувацької активності та дані телекомунікаційних операторів становлять сьогодні значну частину фактичних даних, що лежать в основі встановлення обставин кримінального правопорушення. Саме електронні джерела дедалі частіше визначають можливість доведення ключових елементів обвинувачення, підтвердження або

спростування алібі, встановлення взаємодій між учасниками кримінальних подій, відтворення хронології подій у кіберпросторі. Таким чином, якість дослідження цифрових даних має безпосередній вплив на забезпечення справедливості, законності та неупередженості кримінального провадження.

Разом із тим, нормативно-правове регулювання цієї сфери в Україні залишається фрагментарним, неповним та не досконалим у контексті застосування юридичної техніки під час конструювання окремих норм. Кримінальний процесуальний кодекс України не містить цілісного інституту доказів електронної форми, а регулювання їхнього збирання, фіксації, збереження, перевірки й оцінки розпорошене між окремими положеннями КПК України, спеціальним законодавством, підзаконними нормативно-правовими актами та відомчими рекомендаціями. Це породжує термінологічну нечіткість, правозастосовні колізії, різноспрямованість практики, а також підвищує ризики втрати даних, визнання доказів недопустимими та порушення прав учасників кримінального процесу.

Науковий дискурс також залишається неоднорідним: паралельно функціонують десятки дефініцій, що по-різному тлумачать природу цифрового (електронного) доказу, його технічний та процесуальний статус, що свідчить про відсутність усталеної доктрини. Наявна методологічна невизначеність стримує розвиток системи доказування та ускладнює формування практики, сумісної з міжнародними стандартами, зокрема положеннями Конвенції про кіберзлочинність, рекомендаціями Ради Європи та технічними стандартами ISO.

У цих умовах дисертаційне дослідження І. Г. Каланчі має ключове значення як для української кримінальної процесуальної науки, так і для модернізації правозастосовної діяльності. Воно спрямоване на теоретичне переосмислення доказів електронної форми, розроблення сучасного понятійного апарату, формування науково обґрунтованої концепції їх правової природи та встановлення комплексної системи процесуальних стандартів,

здатних забезпечити достовірність, цілісність і автентичність цифрових даних на всіх стадіях кримінального провадження.

Враховуючи викладене, з огляду на масштаб цифрової трансформації та необхідність імплементації міжнародних підходів до обігу доказів електронної форми, можна дійти висновку, що актуальність дисертаційного дослідження І. Г. Каланчі є об'єктивно беззаперечною та повністю відповідає стратегічним потребам розвитку кримінальної юстиції України.

Актуальність обраної теми дослідження аргументується й тим, що обрана тема дослідження пов'язана із виконанням завдань, визначених у **нормативно-правових актах, наукових програмах та планах**: відповідно до абз. 11, 13, 15 розділу «Протидія злочинності» Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 1023-р; § 4 Розділу 4 Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021; п. 4.1.4 Розділу I Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 р.р., затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021; цілей С.2 та С.3 розділів 5 та 6 Стратегії кібербезпеки України, схваленої рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року та уведеною в дію Указом Президента України від 26 серпня 2021 р. № 447/2021; п.п. 10, 16, 26 Плану реалізації Стратегії кібербезпеки України, схваленого рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 р. та уведеного в дію Указом Президента України від 1 лютого 2022 р. № 37/2022; п.п. 5.1-5.9 Розділу II Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, схваленого Указом Президента України від 11 травня 2023 р. № 273/2023; розділу «Інформаційні та комунікаційні технології» Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні, затвердженого постановою Кабінету

Міністрів України від 30 квітня 2024 р. № 476; п.п. 2.7, 3.1.1, 3.1.2, 3.2, 3.3, 3.3.1-3.3.4, 4.5, 4.6 Стратегії розвитку прокуратури на 2025-2028 роки, затвердженої наказом Генерального прокурора № 322 від 8 жовтня 2025 р.

Мета і задачі дослідження. Основна мета, яку поставила перед собою дисертантка – це теоретико-правове узагальнення та розв’язання комплексної наукової і прикладної проблеми формування цілісної концепції доказів електронної форми у кримінальному процесі України.

Для досягнення зазначеної мети поставлено вирішення таких *задач*:

- дослідити вітчизняні доктринальні підходи до розуміння доказів та їх властивостей у кримінальному процесі України в контексті формування науково-теоретичної основи для доказів електронної форми;
- сформулювати теоретико-методологічні засади дослідження доказів електронної форми як складової кримінального процесу України;
- дослідити історичний розвиток теоретичних підходів до доказів електронної форми у кримінальному процесі України;
- визначити місце доказів електронної форми в системі процесуальних джерел доказів у кримінальних провадженнях, охарактеризувати їх процесуальну та технічну природу;
- запропонувати алгоритми пошуку та фіксації доказів електронної форми в кримінальному процесі України;
- розробити методiku підтвердження автентичності та цілісності доказів електронної форми в кримінальному процесі України;
- систематизувати підходи до організації роботи з доказами електронної форми в системі органів кримінальної юстиції України;
- визначити й деталізувати повноваження слідчого як суб’єкта роботи з доказами електронної форми у кримінальному провадженні;
- охарактеризувати особливості процесуальної діяльності прокурора щодо збирання та оцінки доказів електронної форми у кримінальному провадженні;
- розкрити специфіку діяльності захисника при роботі з доказами електронної форми у кримінальному провадженні;

- встановити процесуальні повноваження судді та слідчого судді при дослідженні доказів електронної форми у кримінальному провадженні;
- охарактеризувати особливості участі інших учасників кримінального провадження при роботі з доказами електронної форми: експерта, спеціаліста в сфері цифрової криміналістики, спеціаліста в сфері OSINT;
- сформулювати пропозиції щодо використання Протоколу Берклі з ведення розслідувань з використанням відкритих цифрових даних (Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations) як методологічної основи фіксації інформації з відкритих джерел під час кримінального провадження;
- розкрити особливості процесуальних механізмів, визначених Конвенцією про кіберзлочинність щодо роботи з доказами електронної форми у кримінальному провадженні;
- розкрити специфіку ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 (ISO/IEC 27037:2012, IDT) «Інформаційні технології. Методи захисту. Настанови для ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів» як методологічної складової щодо роботи з доказами електронної форми під час кримінального провадження;
- узагальнити зарубіжний досвід роботи з доказами електронної форми та міжнародну практику використання електронних інформаційних систем для міжнародного обміну доказами під час кримінального провадження;
- виокремити засади організації роботи з доказами електронної форми у кримінальному процесі України;
- розкрити процесуальні аспекти роботи з доказами електронної форми у кримінальному процесі України;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення технічних аспектів роботи з доказами електронної форми у кримінальному процесі України;
- запропонувати концептуальне бачення щодо подальшого удосконалення інституту доказів електронної форми у кримінальному процесі України.

Вивчення змісту дисертації свідчить, що у результаті проведеного дослідження, вказані завдання були досягнуті.

Об'єкт та предмет дослідження сформульовані вдало і відповідають вимогам МОН України. Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі кримінального провадження під час пошуку, фіксації, перевірки, оцінки та використання доказів електронної форми, а також механізми їх процесуального обігу в системі кримінальної юстиції України. Предметом дослідження є докази електронної форми у кримінальному процесі України.

Методологія дослідження базується на сучасних загальнонаукових методах пізнання об'єктивної дійсності. В дослідженні застосовувалися діалектичний методом, системний аналіз, структурно-функціональний, історико-правовий, компаративістський, логіко-юридичний, формально-юридичний, статистичний, соціологічний методи та моделювання.

Дисертантка проаналізував достатній обсяг літератури стосовно теми свого дослідження, вивчила проблемні питання, що виникають у досліджуваній сфері правовідносин. У дисертації комплексно опрацьовано широке коло важливих для розвитку сучасної науки положень, зроблено ряд теоретичних узагальнень та визначень, запропоновано нові підходи та концептуальне авторське бачення шляхів удосконалення доказів електронної форми у кримінальному процесі України.

Наукова новизна дисертаційного дослідження є беззаперечною. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертанткою, у своїй більшості є переконливими. Наукові положення, що виносяться на захист, мають суттєву новизну і в сукупності вирішують актуальні і складні проблеми, пов'язані з метою даного дослідження, зокрема:

вперше:

– запропоновано цілісне бачення електронної складової кримінального процесу України, що складається з п'яти елементів: електронного кримінального провадження; оцифрування матеріалів кримінальних

проваджень та їх резервного зберігання; доказів електронної форми; електронних інструментів доказування; електронних інструментів реалізації повноважень суб'єктів правозастосування. Обґрунтовано інституційну самостійність доказів електронної форми у кримінальному процесі України, що обумовлює формування їх належної теоретичної та нормативної основи. І цьому напрямі розмежовано понятійний апарат в межах ключових для практики правозастосування категорій: «джерело доказів», «документ», «електронний документ», «носії інформації», «комп'ютерні дані» тощо. Запропоновано дефініції категорій «електронні докази», «докази електронної форми» та «цифрові докази» та угоджений підхід до терміновжитку згідно якого «цифровий доказ» відповідає змісту доказу, «електронний доказ» – технічному способу його реалізації, а «доказ електронної форми» – процесуальній формі подання.

– сформульовано комплекс алгоритмів пошуку та фіксації доказів електронної форми, що об'єднаний за трьома функціонально-структурними категоріями і пропонується як три самостійні стратегії фіксації доказів електронної форми у кримінальному процесі України: 1) фізичне вилучення електронних носіїв інформації або комп'ютерних систем; 2) огляд та копіювання комп'ютерних даних; 3) огляд та фіксація інформації з відкритих джерел. Запропонований підхід (в межах перших двох стратегій) визначає пріоритет огляду та копіювання комп'ютерних даних, здійсненого з дотриманням вимог ч. 4 ст. 99 КПК України (за участю спеціаліста) та норм ДСТУ ISO/IEC 27037:2017, процесуально та технологічно допустимою альтернатива фізичному вилученню технічних пристроїв, здатною забезпечити завдання доказування. Запропоновано алгоритм здобуття високоінформативних доказів електронної форми, що поєднує національні та міжнародні процедури і передбачає: 1) фіксацію відомостей з відкритих джерел в порядку ч. 4 ст. 99, ст. 237 або ст. 240 КПК України (фіксація публічно доступних даних); 2) скерування запиту про термінове збереження комп'ютерних даних в порядку ст.ст. 16, 29 або ст. 17, 30 Конвенції про кіберзлочинність (зберігання даних та

отримання оперативної інформації щодо публічно недоступного сегменту відомостей); 3) скерування запиту про міжнародну правову допомогу в порядку ст. 551 КПК України для отримання даних, збережених відповідно до механізмів Конвенції про кіберзлочинність (отримання повних відомостей від держателя даних, що є процесуально допустимими доказами);

– обґрунтовано методику підтвердження автентичності та цілісності доказів електронної форми в кримінальному процесі України, засновану на техніко-криміналістичних (ДСТУ ISO/IEC 27037:2017) інструментах ідентифікація комп'ютерних даних і процесуальних (абз. 3 п. 3 ч. 3 ст. 104 КПК України) вимогах послідовної фіксації й перевірки таких ідентифікаторів, контролю доступу та забезпечення безпеки доказів. В межах відповідної методики запропоновано багаторівневу систему, диференційовану за ступенем зростання рівня надійності методів, що включає: 1) упакування та маркування електронних носіїв інформації; 2) фіксація загальних та унікальних апаратних ідентифікаторів; 3) опис структури і змісту комп'ютерних даних та їх метаданих; 4) гешування комп'ютерних даних і послідовної фіксації контрольних сум комп'ютерних даних в процесуальних документах; 5) фіксація стану доказу електронної форми у визначений часовий період за допомогою КЕП з електронною позначкою часу; 6) фіксація ланцюга збереження доказів (chain of custody) в порядку ДСТУ ISO/IEC 27037:2017. Обґрунтовано необхідність розроблення та впровадження стандартних операційних процедур (СОП) щодо роботи з доказами електронної форми, заснованих на ДСТУ ISO/IEC 27037:2015, ДСТУ ISO/IEC 27001:2023, ДСТУ ISO/IEC 27002:2023, закріпленням практики фіксації ланцюга збереження доказів (chain of custody).

– сформульовано наукове бачення місця та ролі ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 (ISO/IEC 27037:2012, IDT) «Інформаційні технології. Методи захисту. Настанови для ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів» як методологічної основи технічного аспекту роботи з доказами електронної форми під час кримінального провадження на етапах їх ідентифікації, збирання, здобуття та збереження. Обґрунтовано необхідність

його системного вивчення суб'єктами кримінального провадження, що здійснюють збирання та здобуття доказів електронної форми (впровадження процесуальної ролі Digital Evidence First Responders з релевантними вимогами до кваліфікації), впровадження в практику правозастосування та нормативну інституціоналізацію у відомчих нормативно-правових актах та стандартних операційних процедурах (СОП);

– сформульовано процесуальні аспекти вдосконалення роботи з доказами електронної форми у кримінальному процесі України: вдосконалення правового регулювання та імплементації положень Конвенції про кіберзлочинність; ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 та Протоколу Берклі, що передбачає внесення системних змін до КПК України; внесення змін до законів України щодо зберігання інформації операторами телекомунікації, вимог до спеціалізації представників органів досудового розслідування, прокурорів та суддів, їх спеціалізації; прийняття міжвідомчого підзаконного нормативно-правового акту щодо взаємодії органів досудового розслідування та органів прокуратури з НКП 24/7; прийняття суб'єктами кримінального провадження відомчих актів щодо організації роботи з доказами досліджуваної категорії – стандартних операційних процедур (СОП);

– розроблено концептуальні підходи до вдосконалення інституту доказів електронної форми у кримінальному процесі України, що включають: 1. Загальні положення; 2. Нормативний напрям: оновлення термінології КПК України; автентичність і цілісність; розмежування збирання та здобуття; OSINT; термінове збереження й аналіз даних про рух інформації; захист приватності та обмеження втручання; 3. Організаційний напрям: ефективна взаємодія між суб'єктами кримінального провадження; системні рішення щодо посилення кадрового потенціалу; створення сталого каналу міжвідомчої співпраці з провайдерами телекомунікації; 4. Інфраструктурний напрям: створення інтегрованої системи управління доказами; побудова цифрової інфраструктури для обміну даними між органами досудового розслідування, прокуратури та провайдерами телекомунікації, налагодження цифрової форми

виконання ухвал про тимчасовий доступ до речей і документів; 5. Техніко-криміналістичний напрям: належне матеріально-технічне забезпечення органів досудового розслідування, прокуратури та суду; стандартизація форматів зберігання доказів електронної форми, методів ідентифікації, запровадження практики резервного копіювання, використання надійних електронних носіїв інформації, здатних забезпечити довготривале зберігання даних; криптографічне шифрування даних; 6. Освітній напрям: впровадження у вищих навчальних закладах юридичного та правоохоронного профілів компетентностей щодо роботи з доказами електронної форми; обов'язкове підвищення кваліфікації суб'єктів кримінального провадження; формування вимог щодо обов'язкових міждисциплінарних цифрових компетентностей; 7. Науково-аналітичний напрям: розширення та інституційна підтримка наукових досліджень за відповідною тематикою щодо вирішення актуальних практичних завдань та вдосконалення практики правозастосування; здійснення прикладних наукових досліджень; забезпечення систематичного моніторингу практики; 8. Очікувані результати та строки реалізації.

Ряд наукових положень за змістом рубрики «наукова новизна» характеризуються як такі, що були удосконалені або дістали подальший розвиток, що відображено за змістом дисертаційного дослідження.

Емпіричну базу дослідження становлять зведені дані вивчення 350 кримінальних проваджень упродовж 2018-2025 рр.; 450 ухвал, постанов та вироків судів України усіх регіонів; 30 рішень Європейського суду з прав людини; результати опитування 1301 респондента, серед яких: 128 суддів, 574 прокурори, 100 адвокатів, 146 слідчих та детективів, 174 співробітники оперативних підрозділів, 59 судових експертів та ІТ-фахівців, що виконують функції спеціалістів під час кримінального провадження, 120 науковців; статистичні та аналітичні звіти й узагальнення Верховного Суду, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Ради Європи.

В цілому, достовірність й обґрунтованість наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації, забезпечується вдалою і продуманою

структурою наукової розробки. Дисертація, відповідно до мети і завдань дослідження, складається з вступу, п'яти розділів, які охоплюють двадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

В основному дисертація має чітко виражене *прикладне значення одержаних результатів*, в якій сформульовані окремі теоретичні положення та практичні рекомендації, які вже реалізовані та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній роботі* – для подальших наукових досліджень проблем доказів електронної форми у кримінальному процесі України (акти Національної академії внутрішніх справ, Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, ПВНЗ «Європейський Університет»);

– *законотворчій діяльності* – шляхом внесення проектів змін та доповнень до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів на основі розроблених автором законопроектів (лист Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності);

– *діяльності органів кримінальної юстиції* – для розроблення та удосконалення відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, підготовки методичних рекомендацій з питань доказів електронної форми у кримінальному процесі (акт Департаменту кіберполіції Національної поліції України, лист Офісу Генерального прокурора);

– *освітньому процесі* – для підготовки підручників, лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з курсів кримінального процесуального права під час підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальністю 081 «Право» та в системі підвищення кваліфікації прокурорів (акти Тренінгового центру прокурорів України, Національної академії внутрішніх справ, Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, ПВНЗ «Європейський Університет», листи проектів Ради Європи).

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Основні положення

та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено в 44 наукових працях, серед яких монографія, 19 статей - у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, та 3 у періодичних виданнях іноземних країн, 3 статті - у виданнях, що індексуються у наукометричних базах даних Scopus і Web of Science, 15 тез доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях та круглих столах.

Дотримання академічної доброчесності. Наукова розробка І. Г. Каланчі включає результати власних досліджень здобувача. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело, що свідчить про відсутність порушення академічної доброчесності. Реального або потенційного конфлікту інтересів між офіційним опонентом та здобувачкою немає.

Дисертація виконана державною мовою.

Авторка системно і логічно відобразила зміст наукового дослідження, який включає в себе послідовне вирішення проблем згідно предмета дослідження. Послідовно та змістовно розкрито мета і завдання дослідження з відображенням їх у висновках до розділів і загальних висновках, що сприяє легкості та цілісності сприйняття наукового доробку. Наукові положення та висновки дисертаційного дослідження достатньо обґрунтовані здобувачкою в тексті поданої праці.

Анотація у стислій формі представляє основні тези дисертаційного дослідження, наводить перелік публікацій, в яких викладені основні результати дослідження. Анотація викладена державною та англійською мовами.

У *вступі* обґрунтовано актуальність обраної теми та зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами; визначено мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження, окреслено його емпіричну базу; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; охарактеризовано особистий внесок здобувача; наведено дані про апробацію результатів дослідження та публікації.

У Розділі 1 дисертації «Теоретичні основи доказів електронної форми у кримінальному процесі України» авторкою сформована теоретико-правова база дослідження. У підрозділі 1.1 «Вітчизняні доктринальні підходи до розуміння доказів та їх властивостей у кримінальному процесі України» досліджено категорію доказів у кримінальному процесі України, яка є результатом тривалої еволюції наукової думки та має багатовимірну правову природу.

Привертає увагу висвітлена у підрозділі 1.2 «Концептуальні підходи до доказів електронної форми у кримінальному процесі України» п'ятиелементна модель електронної складової кримінального процесу України. Вартим уваги є обґрунтований авторкою підхід, що термін «цифровий доказ» відповідає змісту доказу, «електронний доказ» – технічному способу його реалізації й відтворення, а «доказ електронної форми» – процесуальній формі подання доказу під час кримінального провадження.

У підрозділі 1.3 «Ретроспектива формування інституту електронних (цифрових) доказів у кримінальному процесі України» констатовано, що формальне розширення переліку процесуальних джерел доказів не здатне вирішити наявні системні виклики, позаяк необхідне запровадження комплексної, доктринально вивіреної та технологічно релевантної системи процесуальних стандартів з виявлення, фіксації, верифікації, зберігання та дослідження доказів електронної форми в кримінальному процесі.

У підрозділі 1.4 «Процесуальна та технічна природа доказів електронної форми у кримінальному процесі України» авторкою комплексно досліджено процесуальну природу доказів електронної форми та можливість їх існування у контексті всіх процесуальних джерел доказів, визначених ст. 84 КПК України, здійснено їх поглиблену характеристику та наведено конкретні практичні рекомендації щодо роботи з ними суб'єктів кримінального провадження. Запропоновано прикладну класифікацію електронних носіїв інформації. Також аргументовано розмежування логічного копіюванням цифрових файлів і криміналістичного копіювання електронного носія інформації. Вартим уваги є пропоноване авторкою визначення процесуально коректної

моделі роботи з комп'ютерними даними, де логічне копіювання як відтворення видимого файлу не забезпечує повноти цифрового контексту, тоді як побітове (криміналістичне) копіювання відтворює структуру електронного носія інформації, зберігаючи дані, необхідні для подальшого результативного криміналістичного дослідження (відновлення видалених даних та ін.).

Розділ 2 «Практика роботи з доказами електронної форми у кримінальному процесі України» складається з трьох підрозділів. У підрозділі 2.1 *«Практика пошуку та фіксації доказів електронної форми у кримінальному процесі України»* дисертантка формує три стратегії фіксації доказів електронної форми: 1) фізичне вилучення носія або інформаційної системи, до якої він входить; 2) огляд та копіювання інформації, що зберігається на електронному носії інформації; 3) огляд та фіксація інформації з відкритих джерел (кіберпростору)). Варто звернути увагу на висвітлену авторкою процесуальну формулу копіювання інформації як способу здобуття доказів електронної форми: «копія інформації × (слідчий або прокурор + спеціаліст) = оригінал документа», закріплену в ч. 4 ст. 99 КПК України.

У підрозділі 2.2 *«Механізми підтвердження цілісності та автентичності доказів електронної форми в кримінальному провадженні»* дисертанткою обґрунтовується необхідність інституціоналізації chain of custody у національній практиці шляхом запровадження стандартних операційних процедур для всіх суб'єктів кримінального провадження, що працюють із доказами електронної форми а також гармонізації таких процедур із ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 та суміжними стандартами інформаційної безпеки. В цьому аспекті варто додатково обґрунтувати під час захисту висловлені пропозиції з огляду на складність організаційної реалізації та ризики формалізації процесу роботи з доказами.

Підрозділ 2.3 *«Організаційні аспекти роботи з доказами електронної форми у кримінальному процесі України»* висвітлюється оригінальний та важливий, на нашу думку, підхід щодо провідної ролі організаційної готовності суб'єктів кримінального провадження в контексті роботи з доказами

електронної форми, що включає три взаємопов'язані компоненти:

- 1) матеріально-технічний – охоплює забезпечення органів досудового розслідування, прокуратури та суду цифровими криміналістичними інструментами та інфраструктурою, сумісною з ДСТУ ISO/IEC 27037:2017;
- 2) кадровий – пов'язаний зі створенням в структурі органів досудового розслідування криміналістичних ІТ-лабораторій для роботи з доказами електронної форми, міждисциплінарною компетентністю слідчих, детективів, прокурорів, спеціалістів, експертів і суддів, їх профільною спеціалізацією та системним підвищенням кваліфікації;
- 3) нормативний – окреслює необхідність запровадження єдиних стандартів роботи з доказами досліджуваної категорії для всіх суб'єктів кримінального провадження, забезпечення надійного зберігання доказів досліджуваної категорії та контролю доступу до них.

Розділ 3 «Процесуальні повноваження та функціональні ролі суб'єктів кримінального провадження у взаємодії з доказами електронної форми» присвячений дослідженню специфіки роботи слідчого, прокурора, захисника, слідчого судді та суду, спеціаліста та експерта з доказами електронної форми, та має практично орієнтований характер.

У підрозділі 3.1 «Слідчий як суб'єкт роботи з доказами електронної форми в кримінальному провадженні» вартими уваги думки авторки щодо потреби системного залучення спеціаліста (ст. 71 КПК України) для забезпечення вимог ч. 4 ст. 99 КПК України та у випадках, коли реалізація технічних процедур перевищує межі компетентності слідчого, а також етапи роботи слідчого з доказами електронної форми щодо технічних пристроїв та електронних носіїв інформації.

У підрозділі 3.2 «Прокурор як суб'єкт роботи з доказами електронної форми в кримінальному провадженні» дисертанткою пропонується ефективний підхід до процедури відкриття матеріалів досудового розслідуванні у частині доказів електронної форми. Обґрунтовано, що прокурор вправі відкривати їх, згідно з ч. 3 ст. 290 КПК України, як «документи або копії з них», забезпечуючи автентичність і цілісність даних (шляхом створення криміналістичних копій

ЕНІ із фіксацією геш-ідентифікаторів) а також організовуючи стороні захисту доступ і можливість копіювання даних без покладання на сторону обвинувачення не передбачених законом обов'язків з технічного обслуговування.

У підрозділі 3.3 «Захисник як суб'єкт роботи з доказами електронної форми в кримінальному провадженні» дисертанткою сформульовано практичні стратегії роботи сторони захисту з електронною інформацією, акцентовано на доказовому потенціалі резервних копій комп'ютерних даних, журналів з'єднань, даних геолокації, листування у месенджерах і метаданих, зокрема для встановлення алібі чи спростування позиції сторони обвинувачення..

Підрозділ 3.4 «Суддя та слідчий суддя як суб'єкти роботи з доказами електронної форми в кримінальному провадженні» є комплексним та висвітлює значну кількість питань, однак авторкою акцентовано на обов'язку суду під час судового розгляду забезпечити перевірку допустимості доказів електронної форми з урахуванням їх технічної природи, що висуває значні вимоги до дослідження доказів електронної форми під час судового розгляду.

У підрозділі 3.5 «Інші учасники кримінального провадження як суб'єкти роботи з доказами електронної форми в кримінальному провадженні» пропонується процесуальна оптимізацію через чітке розмежування функцій технічних фахівців, де спеціаліст забезпечує первинні технічні дії – ідентифікацію комп'ютерних даних, їх здобуття (створення криміналістичних (побітових) копій із фіксацією геш-сум), попередній технічний аналіз метаданих та логів тощо, тоді як експерт зосереджується на комплексних питаннях та глибинному технічному дослідженні.

Розділ 4 «Міжнародні процедури пошуку, фіксації та використання доказів електронної форми» присвячених комплексному дослідженню Протоколу Берклі з ведення розслідувань з використанням відкритих цифрових даних та застосування його вимог під час кримінального провадження, Конвенції про кіберзлочинність, ISO/IEC 27037:2012 та зарубіжного досвіду, що ілюструє системний характер дисертаційного дослідження.

Викликає цікавість *підрозділ 4.1 «Протокол Берклі з ведення розслідувань з використанням відкритих цифрових даних та застосування його вимог під час кримінального провадження»* в якому обґрунтовано значення Протоколу Берклі в кримінальному процесі України, розглянуто рекомендації Офісу Генерального прокурора, відсилання до положень Протоколу Берклі у рішеннях Верховного Суду, та прогалини КПК України щодо роботи з інформацією з відкритих джерел.

У *підрозділі 4.2 «Механізми Конвенції про кіберзлочинність та практика їх застосування в кримінальному процесі України»* досліджено положення Конвенції про кіберзлочинність, що серед іншого регулює процесуальних порядок міждержавного обміну доказами електронної форми, Проведено системну характеристику її механізмів і здійснено їх зіставлення з положеннями КПК України та практикою правозастосування.

Вартим уваги є *підрозділ 4.3 «Практика впровадження стандарту ISO/IEC 27037:2012 в державах Європи та в Україні»* в якому висвітлено практику впровадження міжнародного стандарту ISO/IEC 27037:2012 у державах Європи та в Україні. Авторкою звертається увага, що ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 регламентує чотири ключові процеси роботи з доказами електронної форми: ідентифікацію, збирання, здобуття та збереження, що забезпечують підтвердження автентичності та цілісності доказів й обумовлюють їх допустимість.

У *підрозділі 4.4 «Зарубіжний досвід роботи з доказами електронної форми в кримінальному процесі»* дисертанткою здійснено порівняльний аналіз моделей роботи з доказами електронної форми, у провідних юрисдикціях загального та континентального права й на наднаціональному рівні ЄС, із фокусом на процесуальні інструменти доступу до даних, стандарти допустимості та механізми транснаціональної взаємодії. Примітно, що авторкою проведено аналіз законодавства значної кількості держав, що забезпечує можливість проведення системного аналізу та формулювання комплексних висновків.

У Розділі 5 «Перспективи вдосконалення роботи з доказами електронної форми у кримінальному процесі України» дисертанткою переконливо обґрунтовує перспективи вдосконалення роботи з доказами електронної форми, запропонувавши комплексний підхід, що охоплює організаційні, нормативні та технічні засади модернізації кримінального провадження. Особливої уваги заслуговує аргументація щодо необхідності стандартизації практики роботи з такими доказами шляхом розроблення СОП, інтегрованих із положеннями КПК України та міжнародними технічними стандартами, внесення системних змін до КПК України (*підрозділ 5.2*). Значущим є запропонований напрям підвищення інституційної спроможності суб'єктів кримінального провадження через спеціалізацію кадрів і створення криміналістичних ІТ-лабораторій (*підрозділ 5.1*). Позитивно оцінюється й обґрунтована автором потреба формування захищених цифрових каналів взаємодії з провайдерами телекомунікацій та впровадження електронної форми виконання ухвал про доступ до даних, що відповідає сучасним технологічним викликам і потребам кримінальної юстиції (*підрозділ 5.3*). Надзвичайно цікавою є сформульована дисертанткою у *підрозділі 5.4 «Концепція вдосконалення інституту доказів електронної форми у кримінальному процесі України»* концепція комплексного вдосконалення роботи з доказами електронної форми у кримінальному процесі України, що базується на системному поєднанні нормативних, організаційних, інфраструктурних, техніко-криміналістичних, освітніх та науково-аналітичних напрямів реформування.

Важливо вказати, що висновки, сформульовані дисертантом, відповідають отриманим результатам, завданням та меті дисертаційного дослідження. Авторкою використано значну кількість літературних джерел, а саме законодавчі та підзаконні нормативні акти України, джерела іноземних держав, використано значну кількість джерел іноземною мовою.

Таким чином, дисертація відповідає існуючим вимогам та є завершеною фундаментальною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання.

Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації.

Разом із тим, констатуємо наявність усіх необхідних для такого рівня наукової розробки положень, слід відзначити, що робота містить деякі дискусійні, або ж такі, що потребують додаткових уточнень положення:

1. За змістом підрозділу 1.4. *«Процесуальна та технічна природа доказів електронної форми у кримінальному процесі України»* авторкою обґрунтовується процесуальна природа комп'ютерних даних (як документа), носіїв інформації (як документа або як речового доказу – залежно від процесуальної ситуації) та фізичної оболонки пристрою (як речового доказу). При цьому пропонується (стор. 120) «типовий алгоритм дій під час вилучення електронного носія інформації в межах обшуку, що має безпосереднє значення для правильного визначення його правового статусу в кримінальному процесі». Вказані положення вбачаються дискусійними потребують додаткової аргументації під час захисту, як і «моделі фіксації доказів електронної форми залежно від його походження та особливостей виявлення» (стор. 123).

2. У підрозділі 2.2 *«Механізми підтвердження цілісності та автентичності доказів електронної форми в кримінальному провадженні»* авторкою обґрунтовується необхідність інституціоналізації chain of custody, що є дискусійним питанням з огляду на складність організаційної реалізації та ризики подальшої формалізації процесу роботи з доказами. Відтак пропонована ідея потребує додаткової аргументації та деталізації механізмів реалізації на практиці.

3. За змістом підрозділу 3.2 *«Прокурор як суб'єкт роботи з доказами електронної форми в кримінальному провадженні»* дисертанткою описується такий аспект діяльності прокурора, як гарантування цілісності доказів електронної форми під час досудового розслідування кримінального провадження та пропонується розроблений авторський бланк технічного документа, що «допоможе прокурору оцінити доказ електронної форми під час прийняття ключових процесуальних рішень, за визначеними критеріями,

використовуючи позначки для зручності (стор. 230-231). Водночас виникають питання чому відповідні пропозиції розглядаються виключно в аспекті діяльності прокурора а не всіх суб'єктів кримінального провадження..

4. У підрозділі 4.3 *«Практика впровадження стандарту ISO/IEC 27037:2012 в державах Європи та в Україні»* розкриваються особливості ДСТУ ISO/IEC 27037:2017, однак не в повній мірі аналізуються відповідні положення. Авторкою вказується про обмеження обсягом дисертаційного дослідження (стор. 327, 329), однак доцільно було б ширше дослідити відповідний напрям.

5. У підрозділі 5.1. *«Організаційні аспекти вдосконалення роботи з доказами електронної форми у кримінальному процесі України»* авторкою пропонується механізм виконання тимчасового доступу до речей і документів в частині доступу до даних операторів телекомунікації шляхом його цифровізації та зазначається, що його реалізація не потребує внесення змін до КПК України (стор. 367). Вказане положення вбачається дискусійним та потребує додаткового обґрунтування під час захисту.

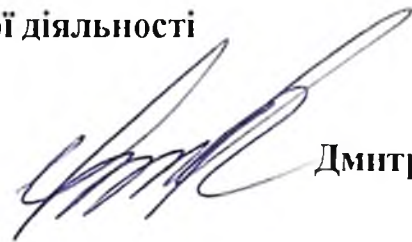
Водночас, висловлені зауваження мають дискусійний характер, відображають власну наукову позицію офіційного опонента і можуть слугувати підставою для наукової дискусії під час прилюдного захисту дисертації. Зазначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження **Каланчі Інги Георгіївни «Докази електронної форми у кримінальному процесі України: теорія та практика»**, є самостійно підготовленою, завершеною, фундаментальною науковою працею, в якій отримано низку нових науково-теоретичних результатів, що в своїй сукупності вирішують конкретну наукову задачу щодо формування цілісної концепції доказів електронної форми у кримінальному процесі України. У результаті дослідження сформовано цілісне бачення ефективних правозастосовних механізмів щодо роботи з доказами електронної форми на всіх стадіях кримінального провадження а також концептуальний підхід до системного вдосконалення відповідного інституту з

урахуванням передового світового досвіду та відповідно до актуальних тенденцій цифровізації кримінального процесу України. Дана робота відповідає вимогам, сформульованим у Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 (зі змінами), а її автор – Каланча Інга Георгіївна, за успішного захисту, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

В.о. завідувача кафедри
оперативно-розшукової та поліцейської діяльності
Національного університету
«Одеська юридична академія»
доктор юридичних наук, професор

Дмитро ЦЕХАН

03 . 12 . 2025 року

Підпис професора Дмитра Цехана засвідчую

Ректор
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Олег ТОДОЩАК